

Ταχυδρόμος Άρτας

Σοφοκλέους «Αντιγόνη» κατά Σάββα Στρούμπο

Κώστας Κωσταβασίλης

13/09/2020

Δεν είναι άδικο να πει κανείς ότι το θέατρο (σε παγκόσμιο επίπεδο) οφείλει την ύπαρξή του στην γέννηση της τραγωδίας στα αρχαία χρόνια.

Η τραγωδία, υπερβατική εξέλιξη των δρώμενων που διεξάγονταν στις γιορτές κρασιού των αρχαίων Ελλήνων, ξεκίνησε ως μια διαδικασία θρησκευτικής κατεύθυνσης για να καταλήξει σε πρωτότυπη δημιουργία με διδακτικές προεκτάσεις.

Γι' αυτό και στην αρχαία Αθήνα το κράτος πλήρωνε το εισιτήριο στους θεατές κατά τη γιορτή των Μεγάλων Διονυσίων, ενώ η προσέλευση στο θέατρο ήταν η μόνη έξοδος που επιτρεπόταν στις γυναίκες (στην κατά τα λοιπά δημοκρατική Αθήνα οι γυναίκες είχαν πολύ λιγότερα δικαιώματα απ' ό,τι στην αυταρχική Σπάρτη!). Οι αρχαίες τραγωδίες (όσες τουλάχιστον σώθηκαν) αποτελούν σημείο αναφοράς για όλο το παγκόσμιο θέατρο και, εδώ που τα λέμε, στα λόγια των μεγάλων τραγικών αποτυπώνονται τα περισσότερα στοιχεία που εντοπίζουμε στα σενάρια που συγκροτούν το σύγχρονο θέατρο. Δεν είναι, λοιπόν, καθόλου απορίας άξιον το γεγονός ότι οι περισσότεροι σκηνοθέτες επιθυμούν να αναμετρηθούν με το είδος αυτό, δεδομένου ότι δεν υπάρχει πιο δύσκολο πεδίο για να δείξει κανείς τα προσόντα του.

Το λέω αυτό διότι δεν έχουμε καμία οπτική ή έστω λογοτεχνική ένδειξη για το πώς διδάσκονταν οι αρχαίες τραγωδίες όταν δεν ήταν αρχαίες, αλλά σύγχρονες, δηλαδή στην εποχή τους. Έχουμε, βεβαίως, κάποιες ενδείξεις γενικές (ας πούμε ξέρουμε ότι όλα τα πρόσωπα τα ενσάρκωναν αρχικά δύο και κατόπιν τρεις ηθοποιοί, ότι υπήρχε χορός σε δύο ημιχόρια των επτά ατόμων με έναν κορυφαίο να διαλέγεται με τους ηθοποιούς, ότι οι ηθοποιοί φορούσαν μάσκες κλπ).

Όμως δεν έχουμε ιδέα για το ποια ήταν η οπτική των ποιητών όταν επέλεξαν να γράψουν το συγκεκριμένο έργο και η σκηνοθετική τους ματιά. Αυτό που είναι βέβαιο, πάντως, είναι ότι στην αρχαία τραγωδία κυριαρχεί ο λόγος και η εκφορά του περισσότερο από την εικόνα και την έκφραση του προσώπου, ότι για να παρακολουθήσει κανείς αρχαία τραγωδία (πολύ περισσότερο για να την «ανεβάσει» στο θέατρο) θα πρέπει να έχει γνώση όχι μόνο του κειμένου αλλά συνολικά της αρχαίας γραμματείας και της αντίστοιχης ιστορίας, ώστε να μπορέσει να αντιληφθεί όχι μόνο το μέγεθος του έργου αλλά και των συμβολισμών του. Κι αυτό διότι ο τραγικός ποιητής βάσιζε το έργο του σε έναν εκ των προτέρων γνωστό στους συμπολίτες του μύθο, τον οποίο εμπλούτιζε με συμβολισμούς που δεν είχαν σχέση με την ιστορικότητα του έργου. Όταν για παράδειγμα ο Αίμονας στην Αντιγόνη λέει στον πατέρα του βασιλιά Κρέοντα τη φράση «τι ωραία θα κυβερνούσες μονάχος σου σε έρημη πόλη», αυτό γίνεται κατανοητό ως υπαινιγμός από τους πολίτες της δημοκρατικής Αθήνας, αλλά δεν θα μπορούσε ποτέ να ειπωθεί από τους ήρωες στην προοιμιακή εποχή όπου τοποθετείται η δράση του μύθου.

Η ίδια η «Αντιγόνη» του Σοφοκλή, ως τραγωδία, αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, ό,τι πιο άρτιο, συγκλονιστικό και πλήρες έχει γραφτεί ποτέ όχι μόνο για το θέατρο αλλά και στην παγκόσμια λογοτεχνία. Στην «Αντιγόνη» γίνεται λόγος για τη θέση της γυναίκας (η Ισμήνη λέει «γυναίκες είμαστε και δεν πρέπει να τα βάζουμε με τους άντρες»), τη στιγμή που μια γυναίκα αψηφά το νόμο επί ποινή θανάτου. Αναπτύσσεται η διαβρωτική λειτουργία του χρήματος και η κινητήριος δύναμη του έρωτα. Εκθειάζεται το ανθρώπινο είδος τόσο για τη δυνατότητά του να κάνει το καλό όσο και για την ικανότητά του να καταστρέφει.

Παρουσιάζεται η αδυναμία της απολυταρχικής ηγεσίας να αντιληφθεί τα σφάλματά της, αλλά και καυτηριάζεται η θρησκοληψία. Σχολιάζεται η σχέση των δυνατών με τους πιο αδύναμους, αλλά και το χρέος του σωστού ηγέτη. Πάνω απ' όλα, όμως, τίθεται το δίλημμα αν ταυτίζεται το νόμιμο με το ηθικό, αν τελικά το θεσμικό δίκαιο πρέπει να υπερισχύει του ηθικού δικαίου, αν η ηθική και η πίστη μπορούν και πρέπει να καθορίζουν τις πράξεις του ανθρώπου. Πολύ περισσότερο, η «Αντιγόνη» είναι μια σπουδή πάνω στη δύναμη και το χρέος του ελεύθερου πνεύματος όταν βρίσκεται αντιμέτωπο με την προσπάθεια περιορισμού του, όταν (ακόμη

πιο δύσκολο) καλείται να υπακούσει σε εντολές που παραβιάζουν τον ηθικό του κώδικα.

Όταν κάποιος αποφασίζει να «ανεβάσει» την «Αντιγόνη», οφείλει να έχει υπόψη του όλα αυτά, έτσι ώστε να μπορέσει να διδάξει το έργο σωστά, χωρίς να πέσει στην παγίδα της μονόπλευρης ανάγνωσής του. Είναι εύκολο να παρασυρθεί κανείς και να παρουσιάσει την Αντιγόνη ως φεμινίστρια, τον Κρέοντα ως φασίστα, τον Αίμονα ως περίπου επαναστάτη τύπου Μάη του 68 κ.λπ. Μόνο που όλα αυτά δεν συνιστούν την ουσία του έργου, αλλά μια σύγχρονη ανάγνωση ενός μέρους του. Επιπλέον, όποιος επιθυμεί να αναμετρηθεί με το έργο αυτό του Σοφοκλή θα πρέπει να έχει στα χέρια του μια μετάφραση τέτοια που να μπορεί και να γίνεται κατανοητή από το σύγχρονο κοινό αλλά και να σέβεται το αρχαίο κείμενο τόσο νοηματικά όσο και μετρικά.

Η παράσταση της «Αντιγόνης» που είδαμε στον αύλειο χώρο της Παρηγορήτισσας από την ομάδα «Σημείο μηδέν» σε σκηνοθεσία Σάββα Στρούμπου (μετάφραση Δ. Δημητριάδη) ήταν η απόδειξη ότι ο σκηνοθέτης είχε όλα τα εφόδια για να αναμετρηθεί με το κείμενο και να βγει αλώβητος από τη δοκιμασία. Ο Σάββας Στρούμπος δεν κατέφυγε σε εύκολους εντυπωσιασμούς, δεν προσπάθησε να αντιγράψει την κλασικότερη εκφορά του λόγου (με το έντονο ύφος και τη στυλιζαρισμένη έκφραση), αλλά και δεν έπεσε στην παγίδα να αντιμετωπίσει το κείμενο σαν ένα ακόμα σύγχρονο έργο.

Καθοδήγησε τους ηθοποιούς σοφά και δίδαξε το χορό ώστε να εκφέρεται ο λόγος με το σωστό μέτρο, εντάσσοντας ευρηματικότερα και τμήματα του κειμένου από το πρωτότυπο, στη διάρκεια της παράστασης. Δεν κατέφυγε σε επικοινωνιακού τύπου νεωτερισμούς, σεβάστηκε τη μετρική και το μέτρο του έργου, είδε το δάσος κι όχι μόνο το δέντρο κι έστησε μια παράσταση που καθήλωσε όλους τους θεατές που την παρακολούθησαν στον ανοιχτό αυτό χώρο.

Οι ηθοποιοί τίμησαν το έργο με τις ερμηνείες τους και υπηρέτησαν την «Αντιγόνη» τόσο ως ομάδα (όταν λειτουργούσαν ως χορός) όσο και ως άτομα (όταν απέδιδαν το ρόλο τους ο καθένας). Η Έβελυν Ασουάντ αναδεικνύεται σε πειστικότερη Αντιγόνη, χωρίς υπερβολές, με φωνητικές και εκφραστικές ικανότητες υψηλού επιπέδου, ο Κωνσταντίνος Γώγουλος αποδίδει έναν Κρέοντα χαμένο στην ίδια του την άγνοια και την

αλαζονεία, χωρίς την ευκολία της μεγαλοστομίας, η Άννα-Μαρκά Μπονισέλ, η Ρόζυ Μονάκη, η Έλλη Ιγγλίζ, ο Γιάννης Γιαραμαζίδης, ο Σπύρος Θεοδώρου-Γκλίναβος απέδειξαν με τη στάση τους, την εκφορά του λόγου και την κίνησή τους ότι ορθά οι αρχαίοι μας πρόγονοι θεωρούσαν διδασκαλία την τραγωδία.

Η επιλογή του χώρου, αν και προέκυψε εξ ανάγκης, έδωσε μια επιπλέον νότα στην παράσταση, αν σκεφτούμε ότι στην αρχαία εποχή το σκηνικό της παράστασης αναπαριστούσε το προαύλιο ενός ναού ή ενός ανακτόρου. Σε ένα ορισμένο από πέτρες κύκλο (παραπομπή στην ορχήστρα του αρχαίου θεάτρου), με την εκκλησία της Παρηγορήτισσας πίσω τους, οι ηθοποιοί της Αντιγόνης συμμετείχαν σε μια άλλου τύπου «λειτουργία» που συνέδεε την Αρχαιότητα με το Βυζάντιο και με το Σήμερα. Αξίζουν συγχαρητήρια στην ομάδα «Σημείο μηδέν» και το Σάββα Στρούμπο, αλλά και στα μέλη του ΣΚΟΥΦΑ που είχαν την ιδέα να τους καλέσουν στην πόλη μας.